

Miika T. Immonen

Ihmissuhteiden etiikka ortodoksisen uskonnon oppikirjoissa 2010-luvulla

Vuorovaikutuksessa oleminen on ihmiselle sisäsyntyinen tarve. Mitä intiimimpi ihmisten välinen suhde on, sitä merkityksellisempi se myös on. Toisen ihmisen ymmärtäminen jumalankuvana, joka on samalla tavoin matkalla takaisin jumalankaltaisuuteen syventää ihmissuhteen henkilökohtaisemmaksi ja ainutlaatuiseksi. Tässä katsauksessa tarkastelen ortodoksisen uskonnon vuosiluokkien 1–3 *Aksios*-oppimateriaalin välittämää kuvaa tavoiteltavasta ihmissuhteiden etiikasta. Kirjasarja seuraa vuoden 2016 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita.

Yksi katsomusaineiden tehtävistä on moraalisen käyttäytymisen vahvistaminen suhteessa muihin ihmisiin. Peruskoulussa annettavan uskonnon opetuksen tarkoituksena on taata oppilaille laajat katsomukselliset ja uskonnolliset yleistiedot. Peruskoulun alaluokilla oman uskonnon opetuksen tavoitteena on tutustuttaa omaan uskonnolliseen ja katsomukselliseen taustaan sekä syventää siihen liittyviä perustietoja. Uskonnon opetuksen tavoitteena on tukea oppilasta huomioimaan muiden ihmisarvoa sekä rohkaista miettimään henkilökohtaisesti eettisiä kysymyksiä.¹

Ihmissuhteiden etiikka kattaa monia erilaisia eettisyyden näkökohtia, jotka liittyvät yksilö-, parisuhde- ja perhevuorovaikutukseen sekä ryhädynamiikkaan ja kansakuntien politiikkaan. Ihmissuhteiden etiikka liittyy elettyyn elämään. Ihmiset elävät yhdessä toistensa kanssa tehden valintoja koskien inhimillistä ja eettistä elämää, auttaen ja palvellen toisiaan, osoittaen anteliaisuutta ja myötätuntoa toisiaan kohtaan. Ihmissuhteiden etiikka pohdii, miten ja miksi meidän tulisi toimia sekä tuntea muita ihmisiä kohtaan eri tavoin kehittyvissä ja muuttuvissa epäsymmetrisissä ihmissuhteissa.²

Lait osoittavat selkeimmin ne eettiset normit, jotka yhteiskunta katsoo tärkeiksi. Ihmisoikeudet – erityisesti kaikkien ihmisarvon kunnioittaminen

¹ Opetushallitus 2014, 134–137; 246–251.

² Catlett & Firestone 2009, 4; Niker & Specker Sullivan 2018, 183.

– ovat nykyisen oikeusjärjestelmän keskeisimpiä periaatteita. Yhteiskunnan moraalikäsitteet luovat pohjan lainsäädännön sanoman hyväksyttävyydelle.³ Suomen perustuslaissa 1 § on ratifioitu Suomen valtiosääntö, joka turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet yhteiskunnassa.⁴

Suomalaisen perusopetuksen arvoperusta on kaikkien ihmisoikeuksien kunnioittamisessa. Sen tehtävä on tukea oppilaiden kasvua ihmisoikeuksien puolustamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen luodessaan suhdetta muihin ihmisiin.⁵ Ihmissuhteet mainitaan perusopetuksen laaja-alaisen osaamisen tavoitteissa itsestä huolehtimisen ja arjen taitojen (L3) kohdalla. Tavoitteena on, että oppilas kehittyy tunnistamaan ihmissuhteiden sekä vastavuoroisen muiden huomioimisen merkityksen elämässään.⁶ Perusopetuslaki 2 § asettaa perusopetuksen tavoitteeksi tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja.⁷

Ortodoksisen uskonnon tavoitteena on synnyttää eettistä pohdintaa ortodoksisen ihmiskäsityksen pohjalta asettamalla toisen ihmisen asemaan ja käsittelemällä yhdessä anteeksiantamiseen, huolenpitoon, rakkauteen ja rehellisyyteen liittyviä teemoja oppilaiden oman maailman kautta. Tässä hyödynnetään YK:n Lapsen oikeuksien sopimusta, Vanhan ja Uuden testamentin kertomuksia sekä arjesta nousevia esimerkkejä. Uskonnon opetuksen tehtävä on kannustaa oppilaita omakohtaiseen pohdintaan eettisten teemojen äärellä omassa elämässään rakentaen näin omaa henkilökohtaista maailmankatsomustaan.⁸ Aineistosta nousee kolme erilaista teema, jotka näkyvät lapsen elämässä ja joihin oppimateriaalien sisältöä on mahdollista jaotella. Ne ovat suhde perheeseen, suhde ystäviin ja sukulaisiin sekä suhde muihin ihmisiin.

Suhde perheeseen

Ensimmäisen ja toisen luokan oppikirjoissa perhesuhteita käsitellään lähtökohtaisesti ikonien ja Joosef-kertomuksen kautta. Ensimmäisen luokan oppi-

³ Silvola & Ruuhonen 2021, 38.

⁴ PL 1:1 §.

⁵ Opetushallitus 2014, 15–16.

⁶ Opetushallitus 2014, 21–22.

⁷ POL 1:2 §.

⁸ Opetushallitus 2014, 134–137; 246–251.

kirjassa Hellyyden Jumalanäiti -ikonin avulla havainnollistetaan ikonin merkitystä ortodokseille. Kuvatekstissä Hellyyden Jumalanäiti -ikonin ilmaistaan kuvastavan äidin ja lapsen välistä molemminpuolista rakkautta. Myös harjoituskirjaan on valittu ortodoksisuutta koskevaan tehtävään ikonia havainnollistamaan Pyhän perheen ikoni.⁹ Näissä ikoneissa lapsen ja vanhempien suhde ilmaistaan läheisenä.

Oppikirja ilmaisee rukouksessa pyydetävän Jumalalta kaikkea hyvää vanhemmille ja sisaruksille sekä ystäville. Opettajan aineisto ohjaa käsittelemään Jeesuksen perhettä ”sukupuun” avulla. Pyhän perheen pakomatkaan Egyptiin on valittu piirroskuvitus, joka tyyllisesti on lähellä Hellyyden Jumalanäiti -ikonia.¹⁰

Joosef-kertomus on iso kokonaisuus ihmissuhteiden näkökulmasta. Sitä käsitellään ensimmäisen ja toisen luokan oppikirjoissa. Opettajan aineisto ilmaisee työskentelyn tavoitteena olevan kertomuksen avulla synnyttää pohdintaa anteeksiannosta, myötäelämisestä ja oikeudenmukaisuudesta sekä lisätä kykyä tunnistaa omia tunteitaan ja pohtia niiden hallitsemista. Kertomuksen avulla lisätään oppilaiden kykyä eettiseen pohdintaan sekä kuinka toimia suhteessa muihin ihmisiin. Ensimmäisen luokan harjoituskirjaan oppilaat saavat nimetä tunteita sekä pohtia toisen oppilaan kanssa, mitä tarkoittavat erilaiset kertomukseen liittyvät sanat, kuten ’valehdella’ tai ’kostaa’.¹¹

Toisen luokan kirjoissa syvennetään Joosef-kertomuksen käsittelyä. Opettajan aineisto ilmaisee näiden lukujen tavoitteena olevan tunteiden tunnistamisen ja niiden hallinnan oppimisen. Joosef-kertomusten keskeinen sisältö on toiselle anteeksiantaminen ja anteeksiannon kokeminen. Kertomukset Joosefista kuvaavat sosiaalisissa tilanteissa kehittyviä emotionaalisia arvoja, joita tunteet ilmentävät. Nämä arvot sitouttavat ihmisiä syvyyteen sosiaalisissa suhteissa.¹²

Perheen toimintaa pohditaan sisarkateuden, mutta myös anteeksiantamisen näkökulmasta. Perhe toimii lähtökohtana, johon heijastaa kaikkia ihmissuhteita. Siinä lapsi harjoittelee suhdetta muihin ihmisiin. Ihmiset oppivat rakastamaan itseään perheympäristönsä seurauksena. Koska minuus

⁹ Aikonen & Havu-Nuutinen 2017, 14; Aikonen & Havu-Nuutinen 2018, 9.

¹⁰ Aikonen & Havu-Nuutinen 2017, 34–36;78–79; Aikonen & Havu-Nuutinen 2018, 28; AK1.

¹¹ Aikonen & Havu-Nuutinen 2017, 114–127; Aikonen & Havu-Nuutinen 2018, 92–103; AK1.

¹² AK2.

määritellään lopulta perhesuhteiden kautta, perheestä tulee merkittävin malli ihmissuhteiden etiikasta lapselle vuorovaikutuksesta oman minuuden ulkopuolelle.

Kolmannen luokan oppikirja kertoo, kuinka Jaakob huijaa isäänsä Iisakia tekeytymällä veljekseen Esauksi äitinsä avustamana. Tästä Esau suuttuu ja uhkaa tappaa veljensä. Oppikirja antaa oppilaille tehtäväksi miettiä, miksi muiden ihmisten huijaaminen on väärin ja kuinka oppilas itse toimii, kun hän suuttuu. Lisäksi annetaan tehtäväksi miettiä, onko oppilas itse kokenut epäoikeudenmukaisuutta. Opettajan materiaali ohjaa pohtimaan oppilaiden kanssa rehellisyyttä ja epärehellisyyttä sekä sitä, mitä huijaamisesta voi seurata.¹³ Oppikirja ilmaisee myöhemmin, että Jaakob ja Esau tekevät sovinnon. Tehtävissä oppilaat ohjataan pohtimaan, miksi veljekset päätyivät sovintoon, miksi sovinto on tärkeää sekä onko itse ollut joskus riidoissa ja kuinka silloin riita on sovittu. Opettajan aineistossa mietitään, miltä riidan sopiminen ihmisistä tuntuu.¹⁴

Oppimateriaali on tuotettu aikuisen maailmasta lapselle. Varsinkin käsiteltäessä ihmisen suhdetta omaan perheeseen materiaaleissa tulisi näkyä lapsen maailma tämän päivän arjessa. Näin opiskeltava aine pääsee syvemmin lapsen yksityiseen maailmaan ja saa mielekkään sekä konkreettisen yhteyden lapsen elämään. Perhe on lapsen elämässä keskus, jossa arvot muodostuvat. Se määrittyy lapsen maailmassa ytimeksi, jonka kulttuuri vaikuttaa lapsen maailmankuvaan, kehittäen samalla lapsen ymmärrystä suhteessa perheen ulkopuolisiin ihmisiin. Lapsen oman perheen ja elämänpiirin tiiviimpi yhdistäminen opetukseen tukisi ihmissuhteiden etiikan syvenemistä tämän elämässä.

Joosef-kertomuksen suuret teemat perheen sisäisten ihmissuhteiden kannalta ovat sisarkateus ja anteeksianto. Perheen sisällä syntyy riitoja ja ilmenee kateutta muita kohtaan. Siellä on myös mahdollista tunnistaa, toimii-ko itse jossakin tilanteessa oikein ja opetella pyytämään anteeksi sekä harjoittaa anteeksiantoa.

Kolmannen luokan kirjassa käsiteltäessä kymmentä käskyä tehtävänä on pohtia, mitä viides käsky vanhempien kunnioittamisesta tarkoittaa. Kirjassa pohditaan, mitkä käskyistä ovat helppoja ja mitkä vaikeita toteuttaa.¹⁵ Tätä pohdintaa olisi ollut mahdollista laajentaa oppikirjassa ja miettiä laajemmin oppilaan suhdetta omiin vanhempiinsa.

¹³ Aikonen et al. 2020, 33–34; AK3.

¹⁴ Aikonen et al. 2020, 39–40; AK3.

¹⁵ Aikonen et al. 2020, 64–65.

Suhde ystäviin ja sukulaisiin

Kolmannen luokan oppikirja kertoo Abrahamin, Saara-vaimon ja Abrahamin veljenpojan Lootin matkasta Kanaanin maahan, jossa ei riitä laidunmaata karjalle. Abraham ja Loot eroavat. Tämä tilanne on kuvattu piirroskuvassa kirjan sivulla. Kertomuksen avulla oppilasta haastetaan pohtimaan, miksi riidat tulisi ratkaista, sekä tunnistamaan, kuinka itse tyypillisesti selvittää riidat. Kertomuksen yhteydessä opettajan aineistossa mietitään, millainen on luotettava ystävä ja voiko luottaa ystävään, joka valehtelee.¹⁶

Kolmannen luokan oppikirja esittää kertomuksen, kuinka Jaakobin eno Laaban pettää Jaakobin antamalla ensin vanhemman tyttärensä Lean mennä naimisiin hänen kanssaan. Oppikirjan tehtävissä kysytään, mistä voi ajatella Jaakobin rakastaneen Raakelia paljon. Kirjassa on myös tehtävä, jossa täytyy piirtää Jaakobin tunnetila, kun tämä tajuaa tulleen petetyksi, sekä kirjoittaa, mitä tämä ajatteli. Myös opettajan aineisto ohjaa käymään lasten kanssa tunteita läpi. Millaisia tunteita kertomuksen henkilöt ovat käyneet mahdollisesti läpi?¹⁷

Suhdetta ystäviin on oppimateriaaleissa käsitelty vähemmän verrattuna muihin aineistoista nouseviin luokkiin. Oppimateriaalissa ei yritetä löytää esikuvia hyvälle ystävyydelle. Lapselle suhteet kavereihin ja ystäviin sekä sukulaisiin ovat kuitenkin merkityksellisimpiä suhteita perheen rinnalla tai sen jälkeen. Lapsuus ei olisi lapsuus ilman ystäviä. Ihmissuhteiden etiikan kehittyminen edellyttää ystävyuden rikasta maaperää, jossa on mahdollista tutkia ystävyuden erilaisia tasoja. Ne ovat välttämättömiä sekä yksilön kypsymiselle yksilönä, mutta laajemmin yhteisönsä ja kulttuurinsa jäsenenä.

Jaakobin ja hänen enonsa Laabanin kautta oppimateriaaleissa käsitellään ihmisen erilaisia tunteita, joita hänelle kehittyy ollessaan suhteessa sukulaisiin ja ystäviin. Oppimateriaalissa ei huomioida 2020-luvun tilannetta, jossa ystävyys sekä kaverisuhteet muodostuvat tyypillisimmin harrastusten, koulun tai saman pihapiirin kautta. Materiaaleja olisi ollut mahdollista kytkeä voimakkaammin koululaisen omaan arkeen ja ilmiöihin, jotka ovat tämän päivän yhteiskunnassa läsnä.

Läheisen luottamuksen pettäminen ja toiselle valehteleväminen ovat ikiaikaisia teemoja. Hyvätkin välit tuhoutuvat, kun ihminen pettää toisen luottamuksen, valehtelee ystävälleen tai kertoo hänestä valheita muille. Raamatun

¹⁶ Aikonen et al. 2020, 25; AK3.

¹⁷ Aikonen et al. 2020, 35–39; AK3.

kertomukset ilmentävät tässä mielessä ihmisyyden ikiaikaisia ilmiöitä hyvässä ja pahassa. Valikoidut kertomukset havainnollistavat ihmissuhteisiin liittyviä suuria tunteita, kuten vihaa, riitaa, valehtelua, sovintoa ja rakkautta.

Kertomukset havainnollistavat ihmisten keskinäisen suhteen eettisiä ulottuvuuksia. Ne ohjaavat valitsemaan riidan sijasta sovinnon ja toimimaan oikein, mutta myös jatkamaan eettistä toimintaa omassa elämänpiirissä. Kasvaminen ja kehittyminen kohti ystävyyttä sekä sovintoa on päivittäistä oppimista, joka tapahtuu erilaisissa kohtaamisissa muiden ihmisten kanssa. Raamatun kertomusten esimerkit vastaavat kysymyksiin, mitä ystävyys on ja miten sitä harjoitetaan? Ystävyys on arvokasta, ja sitä tulisi ylläpitää ollen valmis antamaan ystävälle tarvittaessa myös anteeksi, kun hän sitä aidosti pyytää.

Suhde muihin ihmisiin

Ensimmäisen luokan oppikirja kertoo Jeesuksen opettaneen kuulihoitoaan rakastamaan toisiaan. Jokainen ihminen nähdään lähimmäisenä ja häntä tulee auttaa myös aivan konkreettisesti tarjoamalla ruokaa tai yösjaa. Onni-nimistä poikaa käytetään oppikirjassa esimerkkinä. Hän kertoo opettajalleen, kuinka itse voisi auttaa ulkomailla asuvia ihmisiä.¹⁸ Tehtäväkirja tuo lähimmäisen oppilaan oman arjen tasolle. Oppilaan tulee tunnistaa tilanteita, joissa ilmenee lähimmäisenrakkautta. Suhde muihin ihmisiin on heidän huomioimistaan oppilaiden omassa elämässä. Opettajan aineisto kehottaa käsittelemään teemaa yhdessä pohtimalla.¹⁹

Ensimmäisen luokan oppikirjassa vertaus hyväsydämisestä samarialaisesta kytketään Onnin avulla oppilaiden omaan arkeen, kun Onni kertoo Annille punaisesta varoituskolmiosta merkinä hidastaa liikenteessä ja selvittää, tarvitaanko apua.²⁰ Tehtäväkirjassa muiden ihmisten auttaminen tuodaan vielä enemmän oppilaiden henkilökohtaiselle tasolle. Kuvien avulla havainnollistetaan tilanteita, joissa on mahdollista auttaa lähimmäistä. Kirja antaa oppilaille tehtäväksi miettiä, kuinka hän itse voisi auttaa ystävänsä näissä tilanteissa. Opettajan aineisto korostaa Laupias samarialainen -vertauksen

¹⁸ Aikonen & Havu-Nuutinen 2017, 112;131–133.

¹⁹ Aikonen & Havu-Nuutinen 2018, 102; AK1.

²⁰ Aikonen & Havu-Nuutinen 2017, 136–141.

pahoinpitelykohtauksen käsittelyssä opettajaa antamaan oppilaille selkeitä ohjeita välttää väkivaltatilanteita.²¹

Oppikirjat nostavat oikein toimimisen esimerkeiksi ortodoksisen kirkon pyhänä pitämät ihmiset. ”Pyhä Nikolaos on ortodoksisen kirkon pyhä ihminen. Hän auttoi köyhiä ja apua tarvitsevia. Hänen lahjoitustensa avulla köyhän miehen tyttäret voivat mennä naimisiin. Pyhä Nikolaos on joulupukin esikuva.”²² Pyhä Nikolaos nousee kirkon historiasta esikuvana. Uskonnon oppikirjassa hänet kuvataan vaatimattomana ihmisenä, joka toimii pyyteettömästi ilman odotuksia vastalahjasta. Harjoituskirja ohjaa oppilasta pohtimaan, kuinka hän voisi auttaa kirjassa kuvattuja henkilöitä.²³

Aksios 3 -kirjassa kuvataan Jumalan vierailua Mamren tammistossa Abrahamin ja Saaran luona kolmen miehen hahmossa. Oppikirja ohjaa pohtimaan, kuinka Abraham osoitti vierailleen vieraanvaraisuutta. Tehtävissä ohjataan oppilasta pohtimaan, kuinka hänen perheessään vieraat otetaan huomioon. Opettajan aineisto ehdottaa oppilaiden kanssa miettimään, kuinka heidät on otettu vieraina vastaan tai kuinka heidän perheessään vieraat otetaan vastaan. Oppikirja kertoo, kuinka Jumala koettelee Abrahamin uskoa, ja kehottaa uhraamaan poikansa Iisakin. Tämän jakson yhteydessä on tehtävänä miettiä itselleen erityisen tärkeitä ihmisiä.²⁴

Muiden auttaminen kytkeytyy Jeesuksen opetuksiin. Ihmisen tulee rakastaa lähimmäistään ja huolehtia muista ihmisistä. On rakastettava myös muitakin ihmisiä kuin vain omaa perhettään. Oppimateriaaleissa mietitään, kuka on lähimmäiseni. Opetuksen taustalla ovat vuorisäärnan eettiset ohjeet sekä Jeesuksen rakkauden kaksoiskäskyn tiivistys koskien lähimmäisen rakastamista.²⁵ Materiaalit ohjaavat oppilasta rukoilemaan ja siunaamaan lähimmäisiään. Tehtäväkirja johdattaa oppilasta tunnistamaan omasta lähipiiristään itselleen tärkeitä ihmisiä.²⁶

Oppimateriaaleissa suhdetta muihin ihmisiin käsitellään enemmän lapsen maailmasta käsin verrattuna muihin aineistosta johdettuihin luokkiin. Tehtäväkirjan ja opettajan materiaalit ohjaavat hyödyntämään lapsen omia empatiataitoja. Se on osa lapsen sisäistä yksityistä maailmaa. Avatessaan sitä

²¹ Aikonen & Havu-Nuutinen 2018, 107; AK1.

²² Aikonen & Havu-Nuutinen 2017, 64.

²³ Aikonen & Havu-Nuutinen 2017, 65; Aikonen & Havu-Nuutinen 2018, 54.

²⁴ Aikonen et al. 2020, 26–28; AK3.

²⁵ Aikonen & Havu-Nuutinen 2017, 112;128; AK1.

²⁶ Aikonen & Havu-Nuutinen 2019b, 38–40; Aikonen & Havu-Nuutinen 2019a, 36; AK2.

lapsi paljastaa omia ihmiskäsityksiään ja ajatteluaan. Asettuminen toisen osaan on syvimpiä ihmissuhteiden etiikan alueita. Tähän pyhät ja Raamatun henkilöt toimivat esikuvina.

Raamatun kertomukset ja ikonit opettajina

Aksios-oppimateriaalit hyödyntävät erilaisia Raamatun kertomuksia esimerkkeinä ihmissuhteista ja niissä vallitsevista eettisistä tilanteista. Oppimateriaaleihin on valittu Raamatun kertomuksia, joista löytyy klassisia ihmissuhteiden tilanteita. Oppimateriaalit välittävät tilanteita, joissa valehdellaan, petetään, tunnetaan vihaa, rakkautta ja kannetaan huolta muista. Valittuja Raamatun kertomuksia käsitellään oppimateriaaleissa ikätasoisesti ja niillä oppilaita ohjataan miettimään käsiteltyä teemaa omakohtaisesti. Kolmannen luokan oppikirja ilmaiseekin erilaisten kertomusten sekä kuvien opettavan ortodokseja. Opettajan aineisto tarkentaa, että tavoitteena on ohjata oppilasta tutustumaan Raamatun vertauskuvalliseen kieleen sekä ortodoksisen kirkon symboliikkaan muun muassa kirkkotaiteen kautta.²⁷

Oppilaiden omasta arjesta nousevia ihmissuhteiden käsittelyä ei ole kovinkaan paljoa, vaan oppimateriaalit keskittyvät oman uskonnon ja sen historian opetukseen. Raamatun kertomukset ovat yleisin keino synnyttää eettistä pohdintaa. Tässä mielessä Raamatun kertomuksien tapahtumia rinnastetaan nykypäivän tapahtumiin.

Materiaalit ovat pedagogisesti laadukkaita ja niissä on huomioitu oppilaiden ikätaso. Varsinkin ensimmäisen ja toisen luokan materiaaleissa tämä on selkeästi havaittavissa. Esimerkkinä on ensimmäisen luokan harjoituskirja, jossa oppilaiden tulee rastittaa ne piirroskuvat, joissa heidän mielestään on mahdollista toteuttaa lähimmäisen rakkautta. Tässä tehtävässä muutamia sanoja on tavutettu.²⁸

Kolmannen luokan oppikirja tiivistää tämän katsauksen tuloksen: ”Kuvat ja kertomukset opettavat ortodokseja”.²⁹ Ortodoksisessa perinteessä sekä kertomuksilla ja ei-verbaalisella uskonnolla on samanlainen asema. Ikonit ovat ortodoksisessa perinteessä merkittävin sanattoman uskonnon ulottuvuus. Tämä aika on täynnä mitä erilaisimpia kuvia, joten ikonien käyttö visu-

²⁷ Aikonen et al. 2020, 90; AK3.

²⁸ Aikonen & Havu-Nuutinen 2018, 102.

²⁹ AK3.

alisoi opetusta ja havainnollistaa oppilaalle opiskeltavaa aihetta. Ne edustavat uskonnon ei-verbaalista julistusta sekä hartauselämää kollektiivisella että yksilöllisellä tasolla. Esteettisen luonteensa, uskonnollisen funktionensa, sekä sanattoman uskonnon kulttuurintuotteina ikonit hiljaisina symboleina viestivät ortodoksista perinnettä sekä kirkon teologiaa.

Uuden ja Vanhan testamentin kertomusten käyttö uskonnonopetuksessa on perusteltua, mutta oppimateriaaleissa olisi hyvä käsitellä varsinkin ihmissuhde etiikan teemoja vielä laajemmin lapsen oman elämän ja tämän päivän kulttuurin kautta. Näin opetus yhdistyisi voimakkaammin perusopetussuunnitelman tavoitteisiin eettisyyden osalta. Etiikan teemat ovat kysymyksiä, joita olisi hyvä käsitellä arkipäiväisesti lapsen ja nuoren elämänpiiriin kautta saaden näin syvyyttä ja omakohtaisuutta opiskeltavaan aihepiiriin.

Kysymys ihmissuhteiden etiikasta ei ole ortodoksisen uskonnon oppikirjoille niin keskeinen kuin voisi olettaa. Oppimateriaalit keskittyvät selkeästi oman uskonnon opetukseen sen historian, kulttuurin ja kirkollisen toiminnan kautta, eikä niinkään peilaa kirkon opetusta oikeanlaisesta elämäntavasta pyhien ihmisten esimerkin kautta tämän päivän arjen todellisuuteen. Toisaalta opettajan aineisto syventää oppi- ja tehtäväkirjoja kannustaen opettajaa ohjaamaan oppilaita työskentelemään ja pohtimaan eettisyyden teemoja. Oppimateriaalit yhdessä toimivat ortodoksisen uskonnon perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2014 mukaisesti. Opettajan työskentelyn kautta ne johdattavat oppilaita omakohtaisesti pohtimaan ihmissuhteiden etiikkaa yhdessä muiden oppilaiden kanssa.

Tavoiteltava kuva ihmissuhteiden etiikasta ortodoksisen uskonnon vuosiluokkien 1–3 *Aksios*-oppimateriaalissa on lähimmäistä kunnioittava. Oppilasta ohjataan sopimaan riitojaan ja pohtimaan, kuinka hän voisi lievittää toisen hätää. Oppimateriaali ohjaa jakamaan omastaan ja suhtautumaan muihin vieraanvaraisesti jakaen omastaan. Konkreettinen esimerkki tästä on pyhä Nikolaos, joka toimi pyyteettömästi muita kohtaan.

Raamatun kertomukset tarjoavat valtavasti esimerkkejä ihmisyydestä. Omaan uskontoon tutustutaan erityisesti sen tarinoiden kautta. Nämä tarinat on valittu niiden muuntautumiskyvyn ja niissä olevan vuorovaikutuksen sekä tunteiden vuoksi. Ne tarjoavat opettajalle mahdollisuuden johtaa keskustelua haluamaansa suuntaan, mutta ne herättävät myös koululaisissa ajatuksia ja synnyttävät keskustelua koululuokassa. Tarinoiden ytimessä olevat teemat ovat uskonnon ylittäviä ja ne esiintyvät myös monissa muissa uskonnoissa. Keskittyminen Vanhan testamentin kertomuksiin laajentaa myös oppilaiden

ymmärrystä kristinuskon, juutalaisuuden ja islamin yhteisestä pohjasta sekä historiasta. Näin ymmärrys ihmisyyden sisäisistä keskeisistä eettisyyden teemoista ylittää abrahamilaisten uskontojen rajat, mutta on samalla terveellä tavalla askel omien uskonnollisten perinteiden antamiseen.

Johtopäätökset

Yhtä tärkeää on pohtia sitä, mitä tutkimustulokset eivät osoita. Ihmissuhteiden etiikka näyttäytyy tähän katsaukseen valitun aineiston pohjalta teemana, johon ortodoksisen uskonnon oppimateriaalissa ei keskitytä kovinkaan laajasti. Tulokset eivät kuitenkaan osoita, etteikö ihmissuhteiden etiikkaa käydä läpi uskonnonopetuksessa. Suomessa perinteisesti opettajalla on suuri valta luokkahuoneessa ja hän tekee valintoja, mitä teemoja hän haluaa käsitellä oppitunneillaan ja kuinka laajasti. Peruskoulun ensimmäisillä luokilla vuorovaiikutustaitojen harjoittelu on todella merkittävässä roolissa. Omien tunteiden tunnistaminen ja kyky osata nimetä niitä toistuu useammankin aiheen kohdalla oppimateriaalien opettajalle tarkoitettulla verkkosivustolla.

Opettajan aineisto ohjaakin ehkä voimakkaimmin käsittelemään niitä teemoja, joita oppimateriaalin laatijat ovat tarkoittaneet käydä uskonnonopetuksessa läpi. Eettiset kysymykset ovat läsnä ihmisten elämässä jokaisessa päivässä ja kohtaamisessa. Ihmissuhteiden etiikka nouseekin oppilaiden omasta arjesta oppitunneille. Tämä edellyttää opettajalta valmiutta tunnistaa oppilaiden arjesta nousevia teemoja, joita olisi hyvä käsitellä oppitunneilla suhteessa oppiaineen sisältöihin ja laaja-alaisiin tavoitteisiin.

Lähteet

Aikonen, Risto & Havu-Nuutinen, Sari
2017 Aksios 1. Ortodoksinen uskontokirja. Helsinki: Opetushallitus.

Aikonen, Risto & Havu-Nuutinen, Sari
2018 Aksios 1. Harjoituskirja. Ortodoksinen uskontokirja. Helsinki: Opetushallitus.

Aikonen, Risto & Havu-Nuutinen, Sari
2019a Aksios 2. Harjoituskirja. Helsinki: Opetushallitus.

Aikonen, Risto & Havu-Nuutinen, Sari

2019b Aksios 2. Ortodoksinen uskontokirja. Helsinki: Opetushallitus.

Aikonen, Risto et al.

2020 Aksios 3. Ortodoksinen uskontokirja. Helsinki: Opetushallitus.

AK1. Aksios 1 – opettajan aineisto. <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/aksios/aksios-1>. Katsottu 26.02.2021.

AK2. Aksios 2 – opettajan aineisto. <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/aksios/aksios-2>. Katsottu 26.02.2021.

AK3. Aksios 3 – opettajan aineisto. <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/aksios/aksios-3>. Katsottu 2.10.2021.

PL 1. Suomen perustuslaki, 1. luku: Valtiojärjestyksen perusteet. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L1>. Katsottu 1.6.2021.

PL 2. Suomen perustuslaki, 2. luku: Perusoikeudet. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2>. Katsottu 1.6.2021.

POL 1. Perusopetuslaki, 1. luku: Soveltamisala ja tavoitteet. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#L1>. Katsottu 1.6.2021.

POL 4. Perusopetuslaki, 4. luku: Opetus. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#L4>. Katsottu 1.6.2021.

Kirjallisuus

Catlett, Joyce & Firestone, Robert W.

2009 The Ethics of Interpersonal Relationships. London: Routledge.

Niker, Fay & Specker Sullivan, Laura

2018 Trusting Relationships and the Ethics of Interpersonal Action. – International Journal of Philosophical Studies: IJPS, 26:2, 173–186. <https://doi.org/10.1080/09672559.2018.1450081>. Katsottu 20.10.2021.

Opetushallitus

2014 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: Opetushallitus.

Silvola, Salla & Ruuhonen, Kirsi

2021 Etiikka, eettiset julistukset ja laki. – Mervi Kattelus & Suvi Sariola (toim.),
Lääkärin etiikka. Suomen lääkäriliitto, 38–41. <https://www.laakariliitto.fi/site/assets/files/29259/laakarini-etikka-2021.pdf>. Katsottu 21.10.2021.

Suomen ortodoksinen kirkko

2021 Kirkon väestötilastot vuodelta 2021 ovat valmistuneet. <https://ort.fi/uutishuone/2022-01-10/kirkon-vaestotilastot-vuodelta-2021-ovat-valmistuneet>.
Katsottu 21.1.2022.